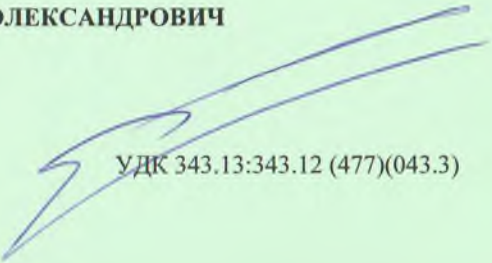

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
ІМ. ЗАСЛ. ПРОФ. М. С. БОКАРІУСА»**

СМЕЦЬ ІВАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.13:343.12 (477)(043.3)

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ
ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2025

Дисертація є кваліфікаційною науковою працею на правах рукопису.

Робота виконана в Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор
СПЩИНА Ганна Олександрівна,
Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф.
М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
перший заступник директора.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
ЖУРАВЕЛЬ Володимир Андрійович,
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, професор кафедри
криміналістики; дійсний президент Національної
академії правових наук України,
член (академік) НАПрН України;

доктор юридичних наук, професор
КОРНІЄНКО Максим Вікторович,
Одеський державний університет внутрішніх
справ, перший проректор;

доктор юридичних наук, професор
ТОПЧІЙ Василь Васильович,
Державний податковий університет,
директор навчально-наукового інституту права.

Захист відбудеться «09» листопада 2025 р. о 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.896.01 Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України за адресою: 61177, м. Харків, вул. Золочівська, 8а, ауд. 407.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України за адресою: 61177, м. Харків, вул. Золочівська, 8а.

Реферат розісланий «05» листопада 2025 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Сергій ПЕРЕПЕЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Інститут представництва потерпілого у кримінальному провадженні, реалізований через участь адвоката, є гарантією права на правничу допомогу, що закріплене в Конституції України. Він є основоположним принципом правової системи будь-якої сучасної держави та реалізується завдяки діяльності, насамперед, адвокатури, що має спеціальні функції у сфері захисту прав громадян і забезпечення представництва. Зокрема, відповідно до статті 2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, серед основних завдань кримінального провадження визначено охорону прав і законних інтересів його учасників, що повністю узгоджується з загальною правозахисною парадигмою Конституції України (ст. 3).

З метою наближення механізму національного правового регулювання до міжнародних стандартів у сфері прав людини, законодавством передбачено низку важливих гарантій, зокрема: право на доступ до професійної правничої допомоги, змагальність сторін, чітке визначення процесуального статусу учасників провадження, а також інструменти реалізації адвокатських функцій захисту та представництва. Проте, чинна система кримінальних процесуальних норм, що регламентує процедуру участі потерпілого та його представника в кримінальному провадженні, не в усіх аспектах відповідає міжнародно-правовим орієнтирам, через що потребує оновлення.

Аналіз сучасної правозастосовної практики засвідчує, що представництво потерпілого у кримінальному провадженні є не просто правом, а необхідною умовою ефективного забезпечення його інтересів. Проте, існує низка суттєвих труднощів, пов'язаних із формальним підходом до участі адвоката, обмеженим доступом до безоплатної правничої допомоги, а також перешкодами в реалізації процесуальних прав безпосередньо потерпілого й інших осіб, залучених до представництва його інтересів. Усе це вказує на нагальну потребу у створенні чіткого, функціонального правового механізму реалізації представницької функції адвоката в інтересах потерпілого. Відтак актуальною залишається потреба в удосконаленні чинного законодавства з урахуванням європейських стандартів захисту прав людини, що передбачає перегляд статусу представника потерпілого, розширення гарантій його діяльності, а також упровадження дієвих процесуальних механізмів для реалізації правозахисної функції, забезпечення їх відповідності міжнародно-правовим стандартам. Оновлення та гармонізація правових підходів у цій сфері сприятиме не лише більш ефективному досудовому розслідуванню, справедливому та неупередженому судовому розгляду кримінальних справ, а й загальному підвищенню довіри до правосуддя.

Більш того, у затвердженій Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки серед ключових викликів вказано недосконалу структуру адвокатури, складність доступу до професії та надієвість існуючих механізмів правового захисту самих адвокатів. Тобто передбачалося впровадження низки реформ: посилення гарантій адвокатської діяльності, розширення її функціональних можливостей, удосконалення механізмів самоврядування, підвищення прозорості дисциплінарних процедур і спрощення кваліфікаційного відбору. Однак, повномасштабна агресія РФ проти України зірвала повноцінне втілення зазначених змін, переформатування діяльності суб'єктів, які забезпечили б професійне представництво інтересів потерпілих у кримінальному судочинстві.

Попри наявність у чинному КПК України низки прогресивних положень і розвиток законодавства, що регулює адвокатську діяльність, досі залишаються невирішеними важливі питання, пов'язані з діяльністю адвоката, який представляє інтереси потерпілого у кримінальному провадженні. Значна частина правових норм побудована без належного урахування засад принципу змагальності, що фактично призводить до обмеження прав потерпілого. Наявна ситуація засвідчує, що ефективно представництво потерпілого адвокатом у кримінальному провадженні є визначальним чинником у реалізації його правового статусу, однак ця сфера не позбавлена системних порушень. Серед них – незабезпечення участі адвоката у випадках, коли така участь передбачена законом, обмеження вільного вибору захисника, ускладнення доступу до безоплатної правничої допомоги, а також створення перешкод у реалізації інших передбачених процесуальних прав. Отже, участь адвоката-представника потерпілого є не лише важливим проявом принципу змагальності, а й ключовим механізмом реалізації права особи на правничу допомогу, що зумовлює постійний науковий інтерес до цієї проблематики.

Дослідження ролі адвокатів у кримінальному провадженні в аспекті представництва інтересів особи знайшли своє відображення у працях багатьох українських і зарубіжних науковців, зокрема Ю. І. Азарова, Ю. П. Аленіна, О. В. Бауліна, О. Я. Баєва, В. В. Боярова, Т. В. Варфоломєєвої, В. І. Галагана, І. В. Глов'юк, Ю. М. Грошевого, А. Я. Дубинського, В. В. Заборовського, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, В. О. Коновалової, О. П. Кучинської, Л. М. Лобойка, Т. О. Лоскутова, Є. Д. Лук'янчикова, А. О. Ляша, В. Т. Малярєнка, Д. М. Мірковця, М. М. Михєєнка, В. В. Назарова, В. Т. Нора, Г. М. Омельяненко, М. А. Погорєцького, М. М. Полянського, Д. П. Письменного, В. О. Попелюшка, О. М. Скрябіна, С. М. Стахівського, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, О. Ю. Хабло, М. С. Цуцкірідзе, В. Ю. Шепітька, О. Г. Шило, Д. О. Шумейка, М. Є. Шумила, О. Г. Яновської та інших.

Окремі доктринальні аспекти, що стосуються забезпечення прав потерпілих, у тому числі неповнолітніх потерпілих і визнаних недієздатними й обмежено дієздатними, досліджувались також у працях таких науковців, як С. Є. Абламський, В. Г. Андрусів, М. Р. Аракелян, О. Р. Балацька, М. О. Буртовий, В. В. Введенської, В. В. Грисюк, І. В. Дубівка, Р. О. Ємельянов, Д. Ю. Кавун, Л. В. Кирилюк, М. В. Корнієнко, С. В. Михайлів, Н. М. Обрізан, В. Г. Пожара, О. О. Сольонова, К. О. Стоянов, М. І. Тлепова, О. В. Щиголь, О. В. Якимчук та ін. Попри значний інтерес до теми адвокатського захисту в науковому середовищі, комплексного дослідження, яке б системно охоплювало як теоретичні, так і прикладні аспекти участі представника потерпілого у кримінальному провадженні, в українській правничій науці досі не проведено.

Не применшуючи вагомість наукових напрацювань зазначених учених та інших правників, більшість із них або ґрунтуються на аналізі норм законодавства, чинного до впровадження КПК України 2012 року, або ж підготовлені вже після його ухвалення, проте не охоплюють усю проблематику теми, тим паче із урахуванням сучасних трансформацій доктрини кримінального процесуального права, що відбувається впродовж дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Більше того, деякі теоретичні й практичні положення залишаються дискусійними або недостатньо опрацьованими. Це стосується, зокрема, самого поняття представництва потерпілого, специфіки діяльності адвоката на різних етапах кримінального провадження (досудове розслідування, судовий розгляд), а також його участі в особливих порядках кримінального провадження. Відтак, із урахуванням масштабної трансформації правозастосовної практики та змін у законодавстві, існує об'єктивна потреба у всебічному комплексному аналізі процесуального статусу адвоката, який представляє потерпілого, а також законного представника особи. Результати цього дослідження слугуватимуть підґрунтям для формулювання чітких, науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства. Саме ці чинники й визначають актуальність, новизну та необхідність проведення дисертаційного дослідження з даної проблематики.

Отже, наявність певних прогалин і недоліків правового й організаційного характеру, відсутність комплексних наукових напрацювань, що стосуються представництва інтересів потерпілих у кримінальному провадженні, обґрунтовують актуальність і своєчасність цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні

(постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 року № 476), Стратегії зовнішньополітичної діяльності України (Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021), Комплексному стратегічному плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 рр. (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273), Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 06 серпня 2020 року № 695, Комплексному стратегічному плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 рр. (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Глобальним цілям сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй на 2016–2030 рр., Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи (Указ Президента України від 12 січня 2011 року № 24/2011) та ін.

Вона також відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року), Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 рр. (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 рр. № 1221), Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21 травня 2024 р. № 326) та ін.

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (протокол № 12 від 18 грудня 2023 року), уточнено тему рішенням Вченої ради Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України від 25 грудня 2024 року (протокол № 17).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення й обґрунтування концептуальних засад представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні, а також діяльності адвоката-представника потерпілого у кримінальному процесі України.

Окреслена мета знайшла свою конкретизацію у таких *завданнях*:

– розкрити генезу й особливості становлення інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні;

- визначити сутність законного представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні, участі адвоката-представника фізичної та юридичної особи, постраждалої від кримінального правопорушення;
- окреслити сучасний стан наукового розроблення проблематики інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному процесі України;
- з'ясувати особливості правового регулювання участі адвоката-представника та законного представника потерпілого у кримінальному провадженні на національному, міжнародному рівнях і за кордоном;
- узагальнити апробований зарубіжний досвід регламентації процедури представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні;
- визначити принципи представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні, що знайшли закріплення у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ);
- охарактеризувати актуальні міжнародно-правові стандарти представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні та з'ясувати ступінь їх нормативного закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві України;
- розкрити особливості правового статусу адвоката, який представляє потерпілого у кримінальному провадженні;
- з'ясувати особливості надання правничої допомоги потерпілому на стадії відкриття кримінального провадження та представництва потерпілого на стадії досудового розслідування;
- охарактеризувати процесуальний порядок представництва інтересів потерпілого в суді першої інстанції та на підставі угод;
- виявити та запропонувати вирішення проблемних питань участі адвоката, який діє як представник потерпілого у кримінальному провадженні, щодо воєнних злочинів, застосування примусових заходів медичного характеру, у кримінальному провадженні на підставі угод, в умовах дії особливих правових режимів тощо;
- з'ясувати особливості реалізації потерпілоорієнтованого підходу у наданні правничої допомоги потерпілому на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні;
- розкрити зміст законного представництва особи в кримінальному провадженні;
- визначити співвідношення інтересів і правових можливостей представництва інтересів потерпілого законним представником і особою, яка має статус адвоката;
- надати характеристику правовим і організаційним засадам участі представника неповнолітнього потерпілого у процесуальних діях;
- окреслити роль представника потерпілої особи, яка визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною;

– визначити особливості правового регулювання представництва інтересів юридичної особи, яка є потерпілою у кримінальному провадженні, змістовні компоненти такої діяльності;

– охарактеризувати особливості участі адвоката-представника юридичної особи в стадіях досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні правовідносини, що виникають і розвиваються за участю потерпілого, його представників у кримінальному процесі.

Предметом дослідження є концептуальні засади представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Методологія наукового дослідження обрана на підставі врахування специфіки визначених об'єкта й обраного предмету, а тому представлена комплексом загальнонаукових, філософських і спеціальних методів наукового пізнання.

З огляду на те, що це дослідження пов'язане зі здійсненням історичного аналізу, основним методом, що сприяв реалізації завдань щодо визначення генези або сучасного стану наукової розробленості певної проблематики, є історико-правовий підхід. Цей підхід застосовано тому, що еволюція кожного правового інституту завжди відбувається за певною логікою, яка передбачає поступовість змін, впровадження нових елементів, збереження набутих результатів, а також взаємозв'язок між минулим і сучасним, зокрема у вигляді спадкоємності або переосмислення попередніх форм. Історичний метод у цьому контексті дає змогу простежити динаміку становлення правових конструкцій, виявити особливості їх трансформацій та заповнити прогалини в науковому розумінні окремих періодів розвитку правового явища. Саме тому, історико-правовий метод дозволив з'ясувати особливості становлення інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному процесі України та сучасного стану наукової розробленості проблематики представництва інтересів потерпілої особи у кримінальному провадженні (підрозділи 1.1, 1.2).

Діалектичний метод слугував підґрунтям для виявлення взаємозв'язків між різними формами представництва та правовим статусом представника залежно від процесуальної ролі фізичної та юридичної особи (повнолітнього потерпілого, неповнолітнього потерпілого, недієздатної чи обмежено дієздатної особи, юридичної особи) (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 3.1, 3.3, 3.4, 4.1, 4.2, 4.3).

Формально-логічний метод використовувався для визначення ознак та структурних особливостей представництва, а також логічної послідовності правових конструкцій (розділи 1–4). Метод системного аналізу дозволив визначити місце і роль

представника потерпілої особи у загальній структурі кримінального провадження, виявити наявні колізії між нормами кримінального процесуального законодавства та іншими галузями права, системою положень міжнародно-правових актів, практикою ЄСПЛ та законодавства зарубіжних країн (підрозділи 1.3, 1.4, 1.5, 3.2, 3.3, 3.4, 4.2, 4.3).

Методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції використовувалися для формулювання наукових висновків щодо змісту й обсягу повноважень представника, особливостей реалізації захисту інтересів потерпілої особи, підстав виникнення та припинення представництва, а також визначення форм відповідальності представника (розділи 1–4).

Порівняльно-правовий метод застосовувався при дослідженні зарубіжного законодавства з метою виявлення кращих практик правового регулювання представництва юридичних осіб у кримінальному процесі та визначення можливостей їх адаптації в Україні (підрозділи 1.3, 1.4, 1.5, 3.2, 3.3, 3.4, 4.2, 4.3).

Логіко-нормативний метод дав змогу встановити внутрішні суперечності та прогалини у чинному законодавстві України, що регламентує участь представника юридичної особи у кримінальному провадженні (розділи 1–4).

Метод герменевтики дозволив розкрити зміст правових норм і понять, якими оперує кримінальне процесуальне право у сфері представництва інтересів потерпілих (розділи 1–4). Формально-юридичний та моделюючий методи були використані для обґрунтування та розроблення пропозицій щодо удосконалення нормативно-правового регулювання представництва інтересів юридичних осіб (розділи 1–4).

Статистичний метод дозволив проаналізувати судову практику та кількісні характеристики участі представників юридичних осіб у кримінальному процесі. Методи анкетування та соціологічного опитування слугували інструментом для з'ясування рівня обізнаності правників щодо представництва юридичних осіб та ставлення фахової спільноти до ідеї адвокатської монополії у цій сфері.

Крім того, під час роботи над дисертацією застосовано сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, які дозволили здійснити глибокий текстуальний аналіз нормативно-правових актів, що визначають засади участі адвокатів у представництві інтересів потерпілих від кримінальних правопорушень. Зокрема, для обґрунтування наукових висновків використовувалися догматичний метод (для тлумачення правових норм), порівняльно-правовий (для виявлення відмінностей та подібностей у регулюванні адвокатської діяльності), логічний і узагальнюючий методи (для структурування матеріалу та формування висновків), а також метод правового аналізу, що забезпечив критичну оцінку чинного законодавства у досліджуваній сфері.

Теоретична основа дисертації представлена науковими працями українських і зарубіжних вчених у сфері кримінального процесу, кримінального права, судової експертизи, ювенальної юстиції, цивільного права та суміжних галузей знань. У дослідженні використано концептуальні підходи, методологічні засади й доктринальні позиції, що відображають сучасний стан наукових уявлень щодо проблематики, яка досліджується.

Здобуті результати, висновки, а також сформульовані пропозиції базуються на системному осмисленні положень національного законодавства, насамперед Конституції України як основного закону держави, міжнародних нормативно-правових актів універсального та регіонального рівнів; рішень ЄСПЛ, положень Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України, Цивільного кодексу України, Законів України «Про судову експертизу», «Про психіатричну допомогу», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правничу допомогу», а також актів підзаконного нормативного регулювання, зокрема нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, інших органів виконавчої влади та практики їх застосування, а також рішень Національної асоціації адвокатів України, Правил адвокатської етики тощо. Такий підхід дозволив забезпечити належну правову обґрунтованість і актуальність положень, що викладені в дисертаційній роботі.

Нормативно-інформаційне підґрунтя дослідження охоплює широкий спектр джерел, що відображають як чинну, так і попередню судову та законодавчу практику. Зокрема, до нього включено практику Верховного Суду України, а також актуальні правові позиції Верховного Суду, які відіграють ключову роль у формуванні єдиного підходу до тлумачення та застосування норм кримінального процесуального законодавства.

Окреме місце посідають аналітичні матеріали та інформаційні листи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, які здійснюють значний внесок в уніфікацію судової практики та визначення орієнтирів для правозастосування. Використано також офіційні джерела узагальнення правозастосовної діяльності, що дозволяють виявити тенденції у вирішенні кримінальних проваджень різної категорії складності.

Крім того, дослідження базується на положеннях Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (КПК 1960 р.), що зберігає значення для аналізу еволюції процесуальних норм та інститутів. Задля забезпечення компаративного аналізу та впровадження позитивного зарубіжного досвіду враховано також положення кримінального процесуального законодавства інших держав, що надало дослідженню більшої глибини й можливості сформулювати обґрунтовані висновки з урахуванням кращих міжнародних практик.

Емпіричний базис дослідження сформовано на підставі комплексного аналізу різномірних джерел, що охоплюють як офіційні звітні документи, так і результати авторських емпіричних досліджень. До таких джерел належать звіти судів першої та апеляційної інстанцій щодо розгляду матеріалів кримінальних проваджень та апеляційних скарг за 2019–2024 рр., оприлюднені на офіційному порталі «Судова влада України». Використано також звітність Офісу Генерального прокурора України, яка відображає динаміку діяльності органів прокуратури за 2019–2025 рр.

Важливою складовою емпіричної бази є результати авторського моніторингу рішень, ухвал і вироків, що внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень і відібрані з урахуванням визначеного напрямку наукового пошуку. Для якісного вивчення практичної складової проблематики проведено опитування фахівців правничої сфери. Також до уваги було взято тематичні матеріали, розміщені на інтернет-ресурсах, що дозволили оперативнo відстежити актуальні тенденції у сфері дослідження. Сукупно ці емпіричні джерела забезпечили глибину, об'єктивність і достовірність проведеного наукового аналізу.

Наукова новизна отриманих результатів. Проведене дослідження, за предметом, характером і змістом вирішуваних завдань, є однією із перших в Україні комплексних наукових розробок концептуальних засад представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні, їх теоретичних і праксеологічних засад. На підставі проведеного аналізу отримано такі концептуальні та науково обґрунтовані положення, серед яких:

уперше:

– визначено й охарактеризовано специфіку захисту прав потерпілих, що постраждали від воєнних злочинів і пов'язаних із війною кримінальних правопорушень, торгівлею людьми, сформульовано рекомендації щодо підвищення ефективності цієї діяльності, зокрема з метою недопущення ретравматизації потерпілих;

– розкрито засади представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні, серед яких: добровільність, законність, компетентність, ініціативність, співпраці й ефективної комунікації з іншими учасниками кримінального провадження;

– визначено засади та процедуру реалізації потерпілоорієнтованого підходу у кримінальному провадженні за участю представника потерпілого;

– узагальнено сучасний стан наукового забезпечення проблематики представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні;

– визначено принципи забезпечення потерпілоорієнтованого підходу в діяльності адвоката, який представляє інтереси особи, постраждалої від кримінального правопорушення;

– обґрунтовано підхід про те, що виникнення інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному процесі зумовлено забезпеченням змагального процесу у кримінальному судочинстві;

– визначено, що система основоположних міжнародних засад у сфері захисту інтересів потерпілого представлена засадами доступу до правосуддя, забезпеченням права на справедливу реституцію жертвам, їх сім'ям або утриманцям, відшкодування державою потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, можливість вільного вираження потерпілим своєї думки та її врахування, забезпечення потерпілого правовою, медичною, соціальною і психологічною допомогою, право потерпілого на безпеку, права на інформацію, а також засади забезпечення правосуддя, дружнього до дитини;

удосконалено:

– етапізацію історичного розвитку інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному процесі України;

– основи понятійно-термінологічного апарату інституту представництва інтересів потерпілого в кримінальному провадженні;

– процедуру проведення адвокатських розслідувань як способу захисту інтересів потерпілого, використання зібраних адвокатами матеріалів як доказів у кримінальному провадженні;

– структурну модель спеціальних повноважень представників потерпілих залежно від статусу особи, представництво якої забезпечується;

– запропоновано застосовувати критерій «достовірних відомостей та очевидних підстав» під час вирішення питання про призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи щодо неповнолітнього потерпілого, що унеможливить зайве втручання у його психоемоційний стан, попередить вторинну травматизацію особи;

– місце і роль представника потерпілого у доказуванні;

дістали подальшого розвитку:

– позиція, згідно з якою представництво інтересів потерпілого у кримінальному провадженні є формою реалізації засади змагальності сторін у кримінальному процесі;

– доктринальні положення щодо процесуального статусу осіб, котрі представляють інтереси потерпілих у кримінальному судочинстві;

– наукові підходи до перевірки наявності й обсягу повноважень представника у кримінальному провадженні з урахуванням цивільно-правових обмежень і процесуального контексту;

– аргументація доцільності нормативного закріплення повноважень адвоката-представника потерпілого у кримінальному провадженні;

– наукова думка щодо засади компетентного юридичного представництва неповнолітніх потерпілих;

– наукове обґрунтування позиції про те, що ані органи обвинувачення, ані суд не мають процесуальної компетенції для самостійного забезпечення реалізації процесуального інтересу неповнолітнього потерпілого – цю функцію має здійснювати виключно його представник (законний представник);

– концептуальні підходи до залучення правозахисних неурядових організацій до представництва інтересів осіб у судах, органах державної влади та інших інституціях;

– теоретичні уявлення про необхідність гармонізації процесуальних кодексів України з метою забезпечення уніфікованого підходу до самопредставництва юридичних осіб у судовому провадженні;

– наукові погляди щодо нормативної регламентації законного представництва та правничої допомоги в контексті участі адвоката як представника потерпілої особи та ін.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації науково обґрунтовані висновки та пропозиції впроваджені та використовуються:

– у *законотворчій діяльності* – з метою внесення змін і доповнень у кримінальне процесуальне законодавство задля підвищення ефективності захисту прав потерпілого та його законних інтересів залученим адвокатом-представником, законним представником;

– у *правозастосовній діяльності* – задля підвищення якості досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, а також удосконалення діяльності інституту адвокатури;

– в *освітньому процесі* – у розробленні освітніх та освітньо-наукових програм, інших навчальних матеріалів і навчально-методичного забезпечення дисциплін криміналістичного циклу підготовки, а також у підготовці навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій тощо (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 10 червня 2025 року; акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України від 25 червня 2025 року*);

– у *науковій і науково-дослідній діяльності* – під час розробки науково-методичних і науково обґрунтованих рекомендацій щодо вирішення проблем, які виникають у практичній діяльності адвоката, під час його взаємодії із іншими учасниками кримінального провадження (*акт впровадження результатів*

дисертаційного дослідження в наукову діяльність Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 10 червня 2025 року).

Особистий внесок здобувача. Проведене дослідження є самостійною й оригінальною роботою, виконання якої забезпечено на підставі ґрунтовного аналізу положень кримінального процесуального законодавства та наук кримінально-правового циклу, узагальнення правозастовної практики. Сформульовані у дослідженні пропозиції, рекомендації та висновки, обґрунтовано на підставі особистих досліджень автора.

Автором опубліковано чотири наукові статті у співавторстві, серед яких: 1) Spitsyna H., Iemets I. Protecting The Rights Of War Crimes Victims: Determining Ways To Prevent Their Secondary Victimization. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2024. № 1 (9). P. 70–78; 2) Kolomoitsev M., Tiulieniev S., Perepelytsia S., Popov V., Iemets I. The defense attorney in Ukraine: challenges and opportunities in the framework of international standards. *Amazonia Investiga*. 2024. № 13 (77). P. 135–144; 3) Iemets I., Tiulieniev S., Perepelytsia S., Popov V., Kolomoitsev M. Justice for victims: a comparative analysis of victim representation in Ukraine and international standards. *Amazonia Investiga*. 2024. № 13 (78). P. 103–113; 4) Makarova O., Kolomoitsev M., Iemets I., Yatsenko I., Shinkarenko I. Legal principles of using special medical and psychiatric knowledge in criminal proceedings: Ukrainian context and international standards. *Wiadomosci Lekarskie*. 2025. № 78 (2). P. 435–441; водночас напрацювання співавторів у дисертації не використовувалися. Так у статті, опублікованій з Г. О. Спіциною «Protecting The Rights Of War Crimes Victims: Determining Ways To Prevent Their Secondary Victimization», в якій охарактеризовано особливості захисту прав потерпілих від воєнних злочинів, внесок автора полягає у розкритті особливостей і механізмів відшкодування завданої кримінальним правопорушенням потерпілому шкоди та процесуальних витрат, зокрема, у випадках, коли підозрюваного, або обвинуваченого обміняли як військовополоненого.

У статті, присвяченій аналізу реалізації права особи на захист і з'ясування правого статусу захисника в кримінальному провадженні, опублікованій у співавторстві з М. М. Коломойцевим, С. А. Тюленєвим, С. І. Перепелицею та В. Ю. Поповим «The defense attorney in Ukraine: challenges and opportunities in the framework of international standards», внесок автора полягає у з'ясуванні співвідношення національної адвокатської монополії на представництво особи в кримінальному провадженні та міжнародних стандартів щодо надання професійної правничої допомоги. На підставі цього констатовано, що позиція законодавця з цього питання є обґрунтованою, а міжнародні стандарти проголошують, що кожен має право звертатися за допомогою до адвоката, є вільними в обранні свого представника і визначенні правових засобів захисту. Завданням держави у такому разі є

забезпечення доступу до ефективних процедур і механізмів щодо рівного доступу до адвокатів для всіх осіб, що перебувають на території країни або в межах її юрисдикції тощо.

Стаття, підготовлена за участю С. А. Тюленєва, С. І. Перепелиці, В. Ю. Попова та М. М. Коломойцева «Justice for victims: a comparative analysis of victim representation in Ukraine and international standards», спрямована на вирішення питання про відповідність положень національного законодавства правовим системам і стандартам європейських держав, а також міжнародним стандартам у сфері захисту прав потерпілих. На підставі проведеного аналізу запропоновано рекомендації щодо вдосконалення нормативних положень з метою приведення їх у відповідність до міжнародних правових актів. Авторський внесок у межах цього дослідження полягає в розкритті сутнісного вираження діяльності представника потерпілого, що, зокрема, знаходить своє зовнішнє відображення у наданні консультацій правничого характеру; забезпеченні законності, збиранні та поданні доказів, участі у судових дебатах; оскарженні судових рішень; участі у підписанні угоди про примирення у кримінальному провадженні тощо. Автором обґрунтовано тезу, що повноваження адвоката, який діє як представник потерпілого у кримінальному провадженні, на законодавчому рівні не визначені, що порушує баланс між правами потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого, підсудного).

У статті, підготовленій за участю О. П. Макарової, М. М. Коломойцева, І. В. Яценка, І. І. Шинкаренко «Legal principles of using special medical and psychiatric knowledge in criminal proceedings: Ukrainian context and international standards», авторський внесок полягає у визначенні правових засад взаємодії адвоката з іншими учасниками кримінального провадження під час вирішення питання щодо залучення носіїв спеціальних знань у галузях медицини та психіатрії, розкритті співвідношення правових засад такої діяльності за міжнародними стандартами.

Апробація матеріалів дослідження. Результати наукових розробок, зокрема, отримані висновки, узагальнення та сформульовані рекомендації знайшли належну апробацію. Їх оприлюднено на міжнародних і всеукраїнській науково-практичній конференціях, а також міжкафедральному круглому столі, серед яких: *«Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану»*: міжкафедральний круглий стіл (м. Кривий Ріг, 20 вересня 2024 року); *«Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану»*: міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 08 листопада 2024 року); *«Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку»*: Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Київ, 05 грудня 2024 року); *«Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні: сучасні виклики»*: III Всеукраїнська наукова конференція (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.).

Публікації. Основні результати дослідження знайшли своє висвітлення у монографії, двадцяти одній науковій статті, з яких 18 опубліковано у наукових виданнях, визнаних фаховими з юридичних наук Міністерством освіти і науки України, а 3 наукові статті – у зарубіжних виданнях (2 з яких проіндексовано наукометричною базою Web of Science Core Collection та 1 – Scopus). Також сформульовані в дисертації положення відображено у тезах чотирьох наукових доповідей, оприлюднених на міжнародній і всеукраїнських науково-практичних конференціях, Всеукраїнському науково-практичному семінарі.

Структура та обсяг дисертації зумовлені специфікою обраних об'єкта та предмета дослідження, а також визначеною метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, які об'єднали дев'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, двох додатків. Загальний обсяг дисертації складає 463 сторінки (19,29 друк. арк.), із яких основний текст дисертації становить 372 сторінки (15,5 друк. арк.), список використаних джерел (436 найменувань) розміщено на 52 сторінках, а додатки – на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами, окреслено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, вказано на наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо апробації результатів дослідження, публікацій та його структуру.

Розділ 1 «Теоретико-праксеологічні засади представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: український та міжнародний виміри» складається з п'яти підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Гене́за інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному процесі України»* на підставі аналізу тих законодавчих змін, яких зазнавала правова система нашої держави протягом свого історичного розвитку, з урахуванням теоретичного аналізу наукових праць учених, ураховуючи сформовану практику Європейського суду з прав людини і національних судів України, а також беручи до уваги міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини, сформульовано ряд науково обґрунтованих положень. Насамперед розкрито особливості генези інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному процесі України. На підставі проведеного аналізу розроблено періодизацію становлення інституту представництва інтересів потерпілих осіб у кримінальному процесі. Визначено, що знаковими у ній є сім етапів, які пов'язані зі становленням системи римського права,

із розвитком розшукової діяльності часів Київської Русі, формуванням інституту адвокатури на території України, особливостями конституційного розвитку та побудовою чинної доктрини кримінального процесуального права.

Підрозділ 1.2 «Інститут представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: сутність і наукова розробленість проблематики» присвячено визначенню сутності представництва інтересів потерпілого. На підставі системного аналізу позицій українських учених з'ясовано, що засада змагальності гарантована положеннями Конституції України та Кримінального процесуального кодексу України, є універсальною та притаманна будь-якому провадженню, адже наявність потерпілої особи та суб'єкта, який посягнув на охоронювані законні інтереси іншої особи, вже породжує існування спору, який є фундаментом для змагального процесу. Аргументовано, що виникнення інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному процесі зумовлено забезпеченням змагального процесу і дотримання принципу рівності сторін.

Визначено, що представництво інтересів потерпілого у кримінальному провадженні – це форма адвокатської діяльності, що полягає в наданні жертві кримінального правопорушення професійної правничої допомоги щодо забезпечення її прав і законних інтересів на стадіях досудового розслідування та судового провадження, а також під час процесуальних дій, що можуть проводитися до початку досудового розслідування. Доведено, що представництво потерпілих у кримінальному провадженні наразі є неодмінною гарантією реалізації засад рівності перед законом і судом, доступу до правосуддя й обов'язковості судових рішень, а також змагальності сторін і свободи у поданні ними до суду своїх доказів та у доказуванні перед судом їх переконливості тощо.

У підрозділі 1.3 «Національний і зарубіжний досвід регламентації кримінальної процесуальної діяльності представництва інтересів потерпілого» на підставі вивчення низки нормативно-правових актів проведено порівняльно-правовий аналіз ряду нормативних приписів. Аргументовано, що спрямованість діяльності представника потерпілого у широкому сенсі визначається завданнями кримінального провадження, а у вузькому – полягає в задоволенні інтересів потерпілого щодо захисту та поновлення його порушених прав, відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди. Установлено, що задля виконання означених завдань представник потерпілого уповноважений користуватися низкою прав, гарантованих йому законом.

Підрозділ 1.4 «Принципи представництва інтересів потерпілого у кримінальному процесі відповідно до практики Європейського суду з прав людини» визначено принципи представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні відповідно до практики Європейського суду з прав людини. До

основоположних принципів віднесено: 1) добровільність; 2) законність; 3) компетентність; 4) ініціативність; 5) співпраці та ефективної комунікації з іншими учасниками кримінального провадження.

У підрозділі 1.5 «Міжнародно-правові стандарти представництва потерпілого у кримінальних провадженнях» систематизовано та надано характеристику міжнародним стандартам, що регулюють представництво потерпілого у кримінальному процесі. З'ясовано, що основоположні міжнародні засади у сфері захисту інтересів потерпілого представлені засадами доступу до правосуддя, забезпеченням права на справедливу реституцію жертвам, їх сім'ям або утриманням, відшкодування державою потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, можливість потерпілого вільного вираження своєї думки та її врахування, забезпечення потерпілого правовою, медичною, соціальною і психологічною допомогою, право потерпілого на безпеку, права на інформацію, а також засади забезпечення правосуддя, дружнього до дитини. У контексті визначення міжнародно-правових стандартів представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні виокремлено такі: рівність, доступність, професійність, належної поінформованості.

Розділ 2 «Адвокат-представник потерпілого у кримінальному провадженні» охоплює сім підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Правовий статус адвоката-представника потерпілого у кримінальному провадженні» проведено комплексний аналіз положень кримінального процесуального законодавства задля визначення правової природи, особливостей статусу та процесуальної ролі адвоката як представника потерпілого у кримінальному провадженні. З'ясовано, що у разі залучення адвоката до захисту інтересів потерпілої особи, він набуває окремого процесуального статусу, який, однак, не є чітко визначеним у чинному кримінальному процесуальному законодавстві, що створює низку проблем правозастосування та викликає необхідність законодавчого врегулювання правового статусу адвоката-представника потерпілого з метою його однозначного тлумачення всіма учасниками кримінального провадження.

Підрозділ 2.2 «Представництво інтересів потерпілого на стадії досудового розслідування» присвячено обґрунтуванню активної позиції адвоката, який діє як представник у провадженні. Наголошено на його важливій ролі у доказуванні, зокрема в частині встановлення обставин, наявності яких обґрунтовується потерпілою стороною (розмір завданої шкоди, особистісні характеристики обвинуваченого, фактичні підстави цивільного позову, підтвердження моральної шкоди тощо). Акцентовано увагу на тому, що така активна участь у збиранні, ініціюванні та поданні доказів формує повноцінну систему доказів і сприяє

забезпеченню змагальності сторін і реального впливу потерпілого на результати розслідування та судового розгляду.

У підрозділі 2.3 «Місце і роль представника потерпілого у доказуванні обставин, що становлять предмет доказування у кримінальному провадженні» розкрито особливості процесуальної діяльності представника потерпілого на етапах досудового та судового провадження, зокрема – збирання відомостей, ініціювання проведення допитів і експертиз, забезпечення доказів, складання клопотань, участь у слідчих (розшукових) і судових діях. Підкреслено значення представництва під час реалізації потерпілим права на відшкодування шкоди, у тому числі у разі необхідності складання цивільного позову, а також в умовах особливих правових режимів, зокрема, під час воєнного стану та у справах про торгівлю людьми. Наголошено, що постраждалі у таких провадженнях є особливо вразливими особами, і саме тому потребують не лише захисту, а й активного супроводу у межах всього кримінального провадження, включно з етапом доказування ключових обставин справи.

Узагальнення матеріалів правозастосовної практики та проведений аналіз процесуальної динаміки участі представника потерпілого свідчать, що адвокат не лише реалізує делеговані права, а й виступає активним суб'єктом формування правової позиції потерпілого. Обґрунтовано потребу в методичному супроводі його діяльності, спрямованому на підвищення ефективності функції доказування з дотриманням процесуальних гарантій. Визначено, що розвиток правового інституту представництва потерпілого напряму пов'язаний із дотриманням стандартів справедливого судочинства та забезпеченням прав людини в умовах кримінального переслідування.

Підрозділ 2.4 «Участь адвоката-представника потерпілого у судовому провадженні» присвяченій дослідженню процесуальної ролі представника потерпілого у кримінальному провадженні, зокрема його участі на різних етапах судового розгляду. Розглянуто питання забезпечення реалізації прав і законних інтересів потерпілого під час підготовчого провадження та судового розгляду. Акцентовано увагу на завданнях адвоката-представника, серед яких – контроль за дотриманням процесуальних гарантій, оскарження неправомірних дій і рішень сторони обвинувачення, а також подання клопотань, спрямованих на забезпечення ефективності судового процесу. Особлива увага приділяється участі представника потерпілого у дослідженні доказів, проведенні допитів і реалізації тактичних прийомів, що забезпечують повноцінний захист інтересів потерпілої сторони.

У підрозділі 2.5 «Особливості участі адвоката-представника потерпілого в умовах особливих правових режимів» Аргументовано, що на сучасному етапі державно-правового розвитку діяльність правоохоронних і судових органів має бути

зосереджена на гарантуванні реалізації прав осіб, які постраждали від злочинів, а також на створенні механізмів, що запобігають їхній повторній віктимізації. Підкреслюється, що в умовах кримінального провадження, яке здійснюється за спеціальними правовими режимами, необхідно налагоджувати ефективну комунікацію з потерпілими, вживати заходів для неупередженого та повного з'ясування обставин учиненого злочину, визначення обсягів завданої шкоди, а також ставлення потерпілих до вчиненого й вжитих заходів щодо компенсації. Якщо ж такі заходи не забезпечені органом досудового розслідування чи прокурором, їх реалізація може бути покладена на представника потерпілого. У кримінальних провадженнях, де підтверджено факт завдання шкоди потерпілим, постає потреба перегляду підходів до процедури обміну військовополонених та засуджених за відповідні злочини. Запропоновано, щоб така процедура здійснювалася виключно за відсутності заперечень з боку потерпілих або за умови відшкодування шкоди державою.

Підрозділ 2.6 «Потерпілоорієнтований підхід у діяльності представника потерпілого» присвчений обґрунтуванню концепції, згідно із якою такий підхід є одним із провідних міжнародно-правових стандартів захисту прав людини та забезпечення ефективності функціонування правосуддя. Вказано, що адвокат, який виконує обов'язок представника потерпілого у кримінальному провадженні (здійснює договірне представництво), має будувати свою діяльність з урахуванням як норм національного законодавства, так і міжнародних правових актів, однак попри це залучений представник потерпілого не є самостійним суб'єктом сторони у процесі, а діє від його імені, формуєчи правову позицію та визначаючи стратегію захисту інтересів відповідно до конкретних обставин справи. Виокремлено три групи принципів, на яких базується діяльність представника потерпілого: правові, організаційно-тактичні та психологічні. Запропоновано внести зміни до деяких нормативно-правових актів шляхом закріплення ключових принципів гуманного ставлення до потерпілих від насильницьких злочинів.

У *підрозділі 2.7 «Надання правничих послуг населенню неурядовими організаціями»* констатовано, що правозахисні неурядові організації, які прагнуть представляти інтереси осіб у судах та органах державної влади, повинні мати у своєму складі адвокатів, які уповноважені на здійснення професійної діяльності. Лише в такому разі їхня робота відповідатиме національному законодавству та міжнародним стандартам. Визначено, що основою здійснення адвокатської діяльності в межах таких організацій залишається договір про надання правничих послуг, що врегульовує взаємодію сторін і водночас є підставою для дисциплінарної відповідальності адвоката у випадку неналежного виконання ним професійних обов'язків. Анцентовано на тому, що, незважаючи на зростаючу роль правозахисних

неурядових організацій у суспільстві, їхні повноваження у сфері безпосереднього надання правничої допомоги є обмеженими й здебільшого зводяться до інформаційної та просвітницької діяльності, а також до надання консультацій у сфері права.

У розділі 3 «Представництво неповнолітніх потерпілих, обмежено дієздатних і недієздатних осіб у кримінальному провадженні» об'єднано чотири підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Статус і підстави участі представника неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні» досліджено принципи та особливості законного та договірною представництва окреслених суб'єктів. На підставі вивчення теоретичних положень наукових досліджень українських учених констатовано, що правники вже тривалий час детально аналізують питання захисту прав і законних інтересів неповнолітніх підозрюваних і обвинувачених. Водночас, сучасна криміногенна ситуація свідчить про зростання кількості злочинів, жертвами яких стають саме діти, особливо у справах, пов'язаних із насильством, а тому актуалізоване завдання щодо впровадження ефективних механізмів захисту та реалізації найкращих інтересів неповнолітніх потерпілих, що дозволить мінімізувати психологічні наслідки злочину, запобігти ретравматизації й забезпечити ресоціалізацію дитини. Відтак, на підставі аналізу законодавчих норм, які визначають засади забезпечення прав дітей, а також положень міжнародних стандартів «дружнього до дитини правосуддя», встановлено, що ключовим інструментом реалізації процесуального інтересу неповнолітнього потерпілого є принцип компетентного юридичного представництва. Доведено, що цей підхід є цілком здійсненним у межах чинного Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», зв'язку з чим особливої уваги набуває питання повноцінної реалізації права дитини на професійного захисника, оскільки інтереси дитини не завжди збігаються з інтересами її батьків чи інших законних представників, які, до того ж, можуть не володіти необхідними знаннями для захисту її прав.

Підрозділ 3.2 «Гарантії прав неповнолітнього потерпілого» присвячено обґрунтуванню ідеї про те, що наразі перед правничою наукою та правозахисною спільнотою актуалізоване завдання щодо впровадження ефективних механізмів захисту та реалізації найкращих інтересів неповнолітніх потерпілих, що дозволить мінімізувати психологічні наслідки злочину, запобігти ретравматизації й забезпечити ресоціалізацію дитини. Відтак, на підставі аналізу законодавчих норм, які визначають засади забезпечення прав дітей, а також положень міжнародних стандартів «дружнього до дитини правосуддя», встановлено, що ключовим інструментом реалізації процесуального інтересу неповнолітнього потерпілого є принцип компетентного юридичного представництва. Цей підхід є цілком здійсненним у

межах чинного Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». У зв'язку з цим особливої уваги набуває питання повноцінної реалізації права дитини на професійного захисника, оскільки інтереси дитини не завжди збігаються з інтересами її батьків чи інших законних представників, які, до того ж, можуть не володіти необхідними знаннями для захисту її прав.

Доведено справедливість підходу, згідно з яким ані органи обвинувачення, ані суд не мають процесуальної компетенції для самостійного забезпечення реалізації процесуального інтересу неповнолітнього потерпілого – цю функцію має здійснювати виключно його представник. У зв'язку з цим роль адвоката на етапі досудового розслідування слід розглядати не як формальну, а як активну і відповідальну. Аргументовано, що адвокат, який представляє неповнолітнього потерпілого, повинен: 1) роз'яснювати права доступною для дитини мовою з урахуванням її віку та особистісних особливостей; 2) готувати неповнолітнього до слідчих (розшукових) дій, забезпечуючи психологічний комфорт та запобігаючи повторній травматизації; 3) скласти необхідні процесуальні документи (клопотання, скарги, цивільні позови, угоди про примирення тощо); 4) налагоджувати комунікацію з експертами і фахівцями у сфері дитячої психології; 5) визначати доцільну тактику процесуальних дій відповідно до принципів потерпілоорієнтованого підходу.

Запропоновано в аспекті вирішення питання про призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи відносно неповнолітнього потерпілого застосовувати критерій «достовірних відомостей та очевидних підстав». Наголошено, що неповнолітні мають гарантоване законом право на отримання правничої допомоги, яка включає, зокрема, представництво їхніх інтересів у судових інстанціях, державних органах, органах місцевого самоврядування та перед третіми особами. У цьому контексті законний представник неповнолітнього потерпілого має право самостійно обирати форму такої правничої допомоги – або звернутися до системи безоплатної вторинної правничої допомоги, зокрема до відповідного регіонального центру, або укласти договір із приватним адвокатом, адвокатським бюро чи об'єднанням, досвід і кваліфікація якого відповідають очікуванням представника.

У підрозділі 3.3 «Участь законного представника неповнолітнього потерпілого у процесуальних діях» аргументовано, що законний представник володіє похідною правосуб'єктністю, тобто реалізує лише ті права, що надані дитині, і не може перевищувати меж, встановлених законом. Проте навіть ті права, які гарантовані національним законодавством та міжнародними договорами, часто залишаються декларативними через відсутність ефективних механізмів їх реалізації на практиці.

Визначено, що однією з гарантій забезпечення реалізації процесуального інтересу неповнолітнього потерпілого є засада компетентного юридичного представництва. Запропоновано алгоритм залучення адвоката із центру надання безоплатної правничої допомоги для надання правничих послуг потерпілому. Наголошено на важливості його реалізації з двох причин: 1) на підставі того, що інтереси дитини можуть переважати над інтересами батьків або іншого законного представника; 2) представники сторони обвинувачення та суд зобов'язані діяти відповідно до закону, а не вживати заходів щодо реалізації процесуального інтересу неповнолітнього потерпілого. Визначено, що адвокат як професійний правник здатен роз'яснити права потерпілого доступною для неповнолітнього мовою, пересвідчитися в тому, що законний представник діє в його інтересах, скласти цивільний позов, текст угоди про примирення. Сформульовано тактичні рекомендації проведення слідчих (розшукових) дій і засад, яких слід дотримуватися задля забезпечення здійснення провадження відповідно до міжнародних стандартів. Вказано про важливість участі представника потерпілого у слідчих (розшукових) діях, а також на етапах укладення угоди та ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Обґрунтовано доцільність застосування стандарту «достовірних відомостей і очевидних підстав» при вирішенні питання про призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи щодо неповнолітнього потерпілого.

Підрозділ 3.4 «Представництво у кримінальному провадженні особи, визнаної в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною» присвячено з'ясуванню сутності і засад такого представництва. Визначено, що чинне кримінальне процесуальне законодавство гарантує право на участь в кримінальному провадженні, розпочатому за фактом порушення прав недієздатної або обмежено дієздатної особи, і законного представника такої особи, і адвоката, залученого для компетентного представництва інтересів цього учасника кримінального провадження. Аргументовано, що принципи доступу до правосуддя та рівності сторін гарантують недієздатній або обмежено дієздатній особі, за наявності ряду додаткових умов, звертатися за безоплатними правничими послугами. З'ясовано, що таке звернення вони можуть подати самостійно, через опікуна чи піклувальника. Участь адвоката як представника інтересів недієздатного або обмежено дієздатного потерпілого визначено як гарантію реалізації його процесуальних інтересів, здійснення контролю за діяльністю його законного представника, а також недопущення будь-яких порушень зі сторони правоохоронних органів чи суб'єктів, які мають намір протидіяти розслідуванню.

Системний аналіз положень кримінального процесуального законодавства створив передумови для констатації того факту, що попри наявність низки гарантій,

котрі мають сприяти реалізації процесуального інтересу недієдатного або обмежено дієдатного потерпілого у кримінальному провадженні, окремі питання досі залишаються невирішеними. Це, зокрема, процедура заміни законного представника такої особи, виконання стороною обвинувачення обов'язку щодо розширеного тлумачення прав потерпілого та його законного представника, процедура припинення участі в судовому розгляді недієдатної особи, поведінка якої унеможлиблює подальше слухання справи.

У розділі 4 «Представництво інтересів юридичної особи, яка є потерпілою у кримінальному провадженні» об'єднано три підрозділи.

Підрозділ 4.1 «Правове регулювання участі представника юридичної особи, яка є потерпілою у кримінальному провадженні» присвячено з'ясуванню сутності правової природи відносин, які виникають під час представництва інтересів юридичних осіб у кримінальному провадженні, безпосередньо залежить від обсягу повноважень представника, визначених його процесуальним статусом. Наголошено, що повноваження представника повинні бути належним чином підтверджені відповідними документами та спрямовані на забезпечення реалізації прав і виконання обов'язків цієї юридичної особи у межах кримінального провадження. Установлено, що відповідно до положень кримінального процесуального законодавства, представник діє від імені юридичної особи, реалізуючи комплекс передбачених прав та обов'язків з метою захисту її законних інтересів. Центральним елементом представницької функції визначено участь у процесуальних заходах, спрямованих на забезпечення правової позиції організації та відновлення її порушених майнових прав унаслідок учиненого кримінального правопорушення.

У підрозділі 4.2 «Зміст представництва інтересів юридичної особи, яка є потерпілою у кримінальному провадженні» запропоновано розглядати представництво юридичної особи, щодо якої було вчинено кримінальне правопорушення чи інше суспільно небезпечне діяння, як специфічну форму процесуальної діяльності уповноваженого законом суб'єкта.

Констатовано, що для здійснення представництва юридичної особи у кримінальному провадженні повинні одночасно бути дотримані дві умови: 1) має бути наявним сам факт вчинення щодо неї кримінального правопорушення, у результаті якого було заподіяно майнову шкоду; 2) необхідна наявність відповідного підтвердження у вигляді документу, що передбачений частиною третьою статті 58 КПК України, яким конкретній особі надано повноваження здійснювати дії від імені юридичної особи з метою захисту її прав та інтересів.

Проведений аналіз положень ч. 1 ст. 303 КПК України дозволив констатувати, що формулювання, використане законодавцем у п. 1, потребує уточнення особливо щодо можливості оскарження бездіяльності слідчого, дізнавача чи прокурора, яка

проявляється в невчиненні інших процесуальних дій у строки, визначені кримінальним процесуальним законом. Підкреслено, що така конструкція суперечить законам формальної логіки та створює передумови для надмірно широкого тлумачення, що зумовлює появу неоднорідної судової практики.

Дослідження матеріалів слідчої та судової практики засвідчило, що типовими помилками осіб, які здійснюють представництво інтересів юридичної особи, є ненадання належних документів, що підтверджують їхні повноваження, а також подання скарг на дії органів обвинувачення, які згідно із законом не можуть бути оскаржені. Такі недоліки спостерігаються як у практиці адвокатів, так і представників, залучених із числа керівників чи працівників самої юридичної особи, що суттєво знижує ефективність реалізації правового захисту постраждалих організацій.

Підрозділ 4.3 «Представництво інтересів потерпілого (юридичної особи) в стадії досудового розслідування та судового розгляду» присвячено розкриттю процесуальних аспектів діяльності представника юридичної особи. Установлено, що до сфери процесуальної активності представника належить, зокрема, ініціювання розгляду справи шляхом подання відповідної заяви про скоєння кримінального правопорушення, а також передача документів, які підтверджують його повноваження діяти від імені юридичної особи. У подальшому представник бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів, пов'язаних із забезпеченням правової позиції організації в рамках кримінального провадження.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що полягає у визначенні концептуальних засад представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні, а також діяльності адвоката-представника потерпілого у кримінальному процесі України. До найбільш значимих результатів дослідження віднесено такі:

1. Розроблено періодизацію становлення інституту представництва інтересів потерпілих осіб у кримінальному процесі. Визначено, що знаковими у ній є сім етапів, серед яких: *перший етап* (з часів дії звичаєвого права до періоду роздроблення Київської Русі і до появи Великого Князівства Литовського) – характеризується становленням приватної розшукової діяльності, коли представництво особи здійснювалося самостійно або членами її родини, близькими особами; *другий етап* (XIII–XVI ст.ст.) – ознаменований започаткуванням інституту адвокатури, яка здійснювала захист особи та її представництво, зокрема, на тих землях, де діяло

Магдебурзьке право і Литовські статuti, вдосконаленням правового механізму процедури професійного відбору осіб, які могли займатися представництвом третіх осіб, закладенням основ інституту «заступництва»; *третій етап* (XVI ст.–1864 р.) – зумовлений стрімким розвитком ремесла, створенням цехів, фабрик, заводів, а також, професійних об'єднань і потребою представлення інтересів не тільки фізичних осіб, але й і юридичних; *четвертий етап* (1864–1960 рр.) – становлення інституту приватних повірених, стрімке збільшення кількості юридичних осіб (недержавних), заснування колегій правозаступників; *п'ятий етап* (1960–2012 рр.) – період дії кримінального процесуального кодексу УРСР 1960 р., згідно з яким суб'єктами адвокатської таємниці визнавалися адвокат, представник професійної спілки та іншої громадської організації у зв'язку з виконанням ним обов'язків представника потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача; *шостий етап* (2012–2016 рр.) – перехідний період від положень застарілого кримінального процесуального законодавства до введення «адвокатської монополії», а також пов'язаний із реформуванням правового механізму регулювання професійної діяльності адвокатів в Україні; *сьомий етап* (2016 р.– наш час) – характеризується приведенням системи положень національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, зокрема й представництва потерпілих.

2. З'ясовано, що засада змагальності гарантована положеннями Конституції України та Кримінального процесуального кодексу України. Вона є універсальною та притаманною будь-якому провадженню, адже наявність потерпілої особи та суб'єкта, який посягнув на охоронювані законні інтереси іншої особи, вже породжує існування спору, що є фундаментом для змагального процесу. Аргументовано, що виникнення інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному процесі зумовлено забезпеченням змагального процесу.

3. Доведено, що представництво інтересів потерпілого у кримінальному провадженні – це форма адвокатської діяльності, що полягає в наданні жертві кримінального правопорушення професійної правничої допомоги щодо забезпечення його прав і законних інтересів на стадіях досудового розслідування та судового провадження, а також під час процесуальних дій, що можуть проводитися до початку досудового розслідування. Визначено, що представництво потерпілих у кримінальному провадженні наразі є неодмінною гарантією реалізації засад рівності перед законом і судом, доступу до правосуддя й обов'язковості судових рішень, а також змагальності сторін і свободи у поданні ними до суду своїх доказів та у доведенні перед судом їх переконливості тощо. З огляду на це, запропоновано віднести таку засаду, як представництво потерпілого, до переліку загальних засад кримінального провадження. Обґрунтовано, що така позиція з огляду на проведений

аналіз прецедентної практики ЄСПЛ, і на чинні джерела права ЄС, є необхідною, а у подальшому вимагатиме законодавчої регламентації підстав обов'язкової безоплатної участі представника потерпілого у положеннях КПК України.

Аргументовано, що спрямованість діяльності представника потерпілого у широкому сенсі визначається завданнями кримінального провадження, а у вузькому – полягає в задоволенні інтересів потерпілого щодо захисту та поновлення його порушених прав, відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди. Установлено, що задля виконання означених завдань представник потерпілого уповноважений: 1) надавати правничі консультації потерпілому; 2) забезпечувати дотримання законності під час проведення процесуальних дій, у формі контролю за дотриманням законодавства з боку працівників, уповноважених на досудове розслідування кримінальних правопорушень, та інших учасників справи, оскарженні бездіяльності останніх тощо; 3) вживати заходи щодо відновлення порушених прав, подавати клопотання про проведення процесуальних дій, залучати експерта на договірних засадах для проведення експертизи; 4) збирати та подавати докази; 5) брати участь у судових дебатах; 6) оскаржувати судові рішення, передбачені законом; 7) підписувати угоду про примирення у кримінальному провадженні.

4. Стверджено, що представництво потерпілого у кримінальному провадженні в Україні має здійснюватися із дотриманням загальних засад кримінального провадження, а також таких специфічних, як: 1) добровільності, яка передбачає залучення представника із власної ініціативи потерпілого, його вільного обрання, наявності в особі, яка представлятиме інтереси потерпілого бажання та добровільної волі на участь у кримінальному провадженні; 2) законності, що означає здійснення представництва виключно у спосіб і межах, визначених чинним законодавством; 3) компетентності, що полягає здебільшого в залученні як представника особи, котра є адвокатом або має вищу освіту в галузі «Права»; 4) ініціативності, що полягає в самостійному визначенні стратегії реалізації прав і законних інтересів потерпілого, гарантує можливість ініціювання проведення окремих заходів; 5) співпраці та ефективної комунікації з іншими учасниками кримінального провадження.

5. Установлено, що законодавство України відповідає базовим стандартам у сфері представництва жертв злочинів щодо забезпечення їх прав. Визначено основні правоможності представника потерпілого у кримінальному судочинстві. Установлено, що право потерпілого мати представника є базовим, але випадки обов'язкової участі представника-адвоката потерпілого у кримінальному провадженні на законодавчому рівні не визначені. Визначено, що це питання потребує нагального вирішення, шляхом внесення змін та доповнень до законодавчих актів. Такі зміни повинні бути внесені з метою відновлення та встановлення балансу між правами потерпілого та підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, а також

забезпечення принципу рівності і змагальності сторін. На прикладі аналізу законодавства таких країн, як Чехія, Болгарія, Грузія визначено особливості представництва потерпілих у кримінальному судочинстві за законодавством цих країн. На підставі міжнародно-правових договорів визначено ті фундаментальні принципи, яким має відповідати правова система будь-якої правової та соціальної держави. З урахуванням отриманих висновків, сформульовано рекомендації щодо вдосконалення законодавства України.

6. Окреслено основоположні міжнародні засади у сфері захисту інтересів потерпілого представлені засадами доступу до правосуддя, забезпеченням права на справедливу реституцію жертвам, їх сім'ям або утриманцям, відшкодування державою потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, можливість потерпілого вільно виражати свою думку та її врахування, забезпечення потерпілого правовою, медичною, соціальною і психологічною допомогою, право потерпілого на безпеку, право на інформацію, а також засади забезпечення правосуддя, дружнього до дитини.

У контексті визначення міжнародно-правових стандартів представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні виокремлено такі: рівність, доступність, професійність, належна поінформованість. Доступність означає, що правничу допомогу потерпіла сторона має отримувати в порядку, передбаченому Законом України «Про безоплатну правничу допомогу». Стандарт належної поінформованості витікає з права на інформацію і має означати, що представник потерпілого має право бути поінформованим про всі рішення та обставини з'ясовані у кримінальному провадженні, що й сам потерпілий. Стандарт рівності передбачає рівність представника потерпілого у процесуальних правах із самим потерпілим, а також із стороною захисту, адже лише тоді можна буде констатувати дотримання засад рівності сторін і змагальності сторін. Аргументовано, що здебільшого окреслені засади знаходять своє закріплення у нормах національного законодавства, однак деякі не відповідають положенням міжнародного законодавства, тому вважаємо, що перспективи подальших досліджень мають полягати у окресленні шляхів імплементації міжнародних стандартів в національне кримінальне процесуальне законодавство.

7. Визначено, що у разі участі адвоката, як представника потерпілого у кримінальному процесі, він отримує спеціальний правовий статус, який допоки залишається нормативно не закріпленим. У зв'язку із цим, наголошено, що чинне кримінальне процесуальне законодавство потребує внесення змін і доповнень в аспекті законодавчого закріплення правового статусу адвоката-представника потерпілого, що забезпечить однозначне тлумачення та розуміння іншими учасниками кримінального провадження процесуальних прав та обов'язків адвокатів-

представників потерпілих, сприятиме належному виконанню останніми їх діяльності щодо представництва потерпілого.

8. До основних заходів, що можуть реалізовуватися представником потерпілого на етапі досудового розслідування, віднесено такі: 1) збирання та надання слідчому, дізнавачу, прокурору, відомостей, що характеризують про потерпілу особу; 2) з'ясування виду і розміру завданої потерпілому шкоди; 3) установлення та проведення опитування свідків, ініціювання заходів щодо здійснення їх допиту слідчим, дізнавачем; 4) збирання інформації на підтвердження обставин учинення кримінального правопорушення; 5) отримання доступу до речей і документів, які матимуть значення під час досудового розслідування та судового розгляду справи на підставі ухвали слідчого судді; 6) призначення експертиз у судово-експертних установах, зокрема на договірних засадах; 7) складання та подання цивільного позову; 8) подання на розгляд слідчого чи прокурора клопотання про встановлення майна, рахунків, інформації щодо кількості працюючих на підприємстві осіб, а також щодо забезпечення цивільного позову тощо; 9) роз'яснення потерпілому положень Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні» та ініціювання їх застосування за наявності достатніх підстав.

9. Проведений аналіз положень чинного кримінального процесуального законодавства дозволив аргументувати, що адвокат, який виступає представником потерпілого у кримінальному провадженні, може бути активним суб'єктом процесу доказування, зокрема щодо тих обставин, які згідно із законодавством підлягають встановленню саме за ініціативою потерпілого. При цьому, слід звернути увагу на положення частини другої статті 92 КПК України, відповідно до якої тягар доказування певних обставин покладається на потерпілого. Однак ця норма є загальною за своїм змістом та не містить чіткого переліку обставин, які мають бути доведені саме цією стороною.

На підставі текстуального аналізу КПК України, а також узагальнення матеріалів судової практики, обґрунтовано, що до таких обставин належать, зокрема: 1) розмір процесуальних витрат, понесених потерпілою стороною; 2) фактичні дані, що стосуються особистих характеристик обвинуваченого, про які заявляє потерпілий; 3) доводи й обґрунтування, наведені потерпілим на підтвердження клопотань і скарг, поданих у межах кримінального провадження; 4) обставини, що підтверджують факт заподіяння моральної шкоди; 5) фактичні підстави цивільного позову, заявленого в рамках кримінального провадження.

Окреслено, що в реалізації функції доказування, представник потерпілого може здійснювати ініціювання процесуальних дій, спрямованих на отримання та приєднання до матеріалів провадження відповідних джерел доказів, зокрема – витребування документів, подання заяв, клопотань, здійснення запитів, ініціювання

допиту свідків тощо. Акцентовано увагу на тому, що роль адвоката як представника потерпілого не обмежується лише реалізацією делегованих процесуальних прав, а поширюється й на активну участь у формуванні доказової бази у кримінальному провадженні. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на розроблення конкретних методичних підходів і практичних рекомендацій, які дозволять представникам потерпілих ефективно реалізовувати функцію доказування з дотриманням процесуальних гарантій та принципів кримінального провадження.

10. Обґрунтовано, що положення кримінального процесуального законодавства гарантують участь представника потерпілого на всіх етапах судового розгляду кримінального провадження. Визначено, що участь цього суб'єкта у підготовчому провадженні полягає у визначенні подальшого руху справи, що безпосередньо впливає на можливість реалізації прав і законних інтересів потерпілого. Наголошено, що активна участь адвоката-представника на цій стадії судового процесу полягає у контролі за правильним виконанням усіх встановлених законом процесуальних дій на стадії попереднього провадження суддею; роз'яснені потерпілому можливості укладання угоди про визнання винуватості та про примирення, її умов, порядку і наслідків укладання; підготовці проєкту угоди про примирення у разі потреби; поданні скарги на дії, рішення та бездіяльність слідчого, прокурора, а також на порушення встановлених законом процесуальних строків у кримінальному провадженні, перевірці обвинувального акту; наданні клопотання про обрання, зміну чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження щодо обвинуваченого, судового виклику певних осіб до суду для допиту, витребування певних речей чи документів, здійснення судового розгляду в закритому судовому засіданні, про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

11. Установлено, що одним із головних завдань адвоката-представника в умовах відкритого, усного і гласного судового розгляду є дослідження доказів шляхом участі у таких процесуальних діях, як: допит обвинуваченого (ст. 351 КПК України), допит свідка (ст. 352 КПК України), допит потерпілого (ст. 353 КПК України), допит експерта в суді (ст. 356 КПК України), пред'явлення для впізнання (ст. 355 КПК України), дослідження речових доказів (ст. 357 КПК України), дослідження документів (ст. 358 КПК України), дослідження звуко-, відеозаписів (ст. 359 КПК України), огляд на місці (ст. 361 КПК України) тощо.

12. Констатовано, що тактика представництва під час допиту будується на відомих криміналістичних рекомендаціях з урахуванням конкретної ситуації, яку оцінює адвокат-представник, зокрема знаючи позицію обвинуваченого та оцінку кожного доказу, ретельно відбирати всі запитання й за можливості розширювати предмет допиту. Допит потерпілого повинен бути використаний адвокатом-представником для підтвердження інформації про відомі йому фактичні обставини, а

також даних про фактори, що впливають на повноту й добросовісність показань, тобто для підтримання обвинувачення.

13. Аргументовано, що на сучасному етапі державно-правового розвитку діяльність правоохоронних і судових органів має бути спрямована на забезпечення та реалізацію прав постраждалих від злочинів, недопущення їхньої вторинної віктимізації. Наголошено, що під час участі у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах особливих правових режимів, слід підтримувати із потерпілими ефективну комунікацію, вживати заходи щодо об'єктивного з'ясування обставин учиненого кримінального правопорушення, фактів спричинення шкоди постраждалим, з'ясовувати, як вони її оцінюють і чи було відповідними особами вжито заходів щодо її відшкодування. Якщо такі заходи не вжито представниками органу досудового розслідування чи прокурором, то задля цього може бути залучено представника потерпілого. У тих провадженнях, де підтверджено завдання шкоди потерпілим у зв'язку із учиненням кримінального правопорушення, слід переглянути механізми обміну військовополонених, засуджених за їх учинення. Визначено, що імовірним шляхом вирішення цієї проблематики має стати або перегляд пропозиції щодо обміну такого обвинуваченого, або здійснення цієї процедури лише на підставі відсутності щодо цього заперечень потерпілого, чи за умов відшкодування завданої потерпілому шкоди за рахунок держави.

14. Обґрунтовано, що потерпілоорієнтований підхід є одним із ключових міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини та забезпечення ефективного функціонування правосуддя, а тому адвокат, який здійснює представництво потерпілого у кримінальному провадженні, повинен будувати свою діяльність на засадах відповідності як національному кримінальному процесуальному законодавству, так і нормам міжнародного права. Наголошено, що незважаючи на те, що представник користується більшістю процесуальних прав потерпілого, він не є самостійною стороною, а виступає від його імені, формуючи правову позицію й обираючи стратегію дій з урахуванням інтересів потерпілого та конкретних обставин справи. Виокремлено серед принципів діяльності представника потерпілого три основні групи: правові, організаційно-тактичні та психологічні. Правові засади включають: принцип пріоритетності інтересів особи, яку представляють; принцип уникнення конфлікту інтересів між представником і потерпілим; принцип конфіденційності як основу довірливих відносин між клієнтом і адвокатом.

Організаційно-тактичні засади полягають у формуванні чіткої стратегії та тактики участі представника у провадженні, яка охоплює визначення послідовності та змісту процесуальних дій, механізмів збирання доказів, способів забезпечення участі потерпілого у розслідуванні, а також застосування заходів безпеки. Психологічні засади зосереджуються на створенні безпечного, чутливого до

емоційного стану потерпілого середовища взаємодії, уникаючи повторної травматизації. Вони включають використання методів ненасильницької комунікації, адаптованого мовлення, створення безбар'єрного простору для висловлення своїх позицій, запитів чи переживань.

Ствержено, що чинні підзаконні нормативно-правові акти, які регламентують діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України, в окремих положеннях не відповідають міжнародно визнаним стандартам щодо недопущення повторної травматизації потерпілих і дотримання принципу пріоритету їхніх найкращих інтересів. Тому запропоновано переглянути такі законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти шляхом включення до них ряду ключових засад гуманного та професійного ставлення до осіб, які постраждали від насильницьких злочинів. Серед таких концептуальних доповнень пропонується: 1) за умов розслідування кримінальних правопорушень, що супроводжувалися фізичним, психологічним або сексуальним насильством, необхідно максимально обмежити кількість опитувань потерпілих, проводити їх лише за умови належної підготовки та в безпечному середовищі, що дозволяє здійснити фіксацію перебігу таких слідчих (розшукових) дій; 2) участь потерпілих у таких процесуальних заходах, як огляд місця події чи слідчий експеримент, повинні мати місце лише тоді, коли іншим способом отримати докази неможливо, або коли потерпілий добровільно й усвідомлено виявляє бажання до цього долучитися; 3) первинне опитування осіб, які постраждали від насильницьких кримінальних правопорушень, має здійснюватися лише працівниками, що отримали спеціальну підготовку або відповідний практичний досвід у підрозділах дізнання й досудового розслідування, і рекомендовано за методикою процесуального інтерв'ю; 4) ініціативність потерпілого щодо участі у процесуальних діях, збиранні та поданні доказів має бути визнана повноцінною складовою співпраці сторони обвинувачення з потерпілим, та здійснюватися з дотриманням високих стандартів етики, без застосування тиску чи нав'язування участі, з обов'язковим урахуванням меж приватності особи.

15. Констатовано, що правозахисні неурядові організації, які прагнуть здійснювати представництво інтересів осіб у судах, органах державної влади та інших інституціях, повинні забезпечити наявність у своєму складі осіб, які мають право на здійснення адвокатської діяльності. Лише за цієї умови така діяльність відповідатиме вимогам чинного законодавства та відбуватиметься в межах правового поля. Правовою підставою для здійснення адвокатської діяльності в межах правозахисних неурядових організацій, як і в будь-якому іншому випадку, залишається договір про надання правничих послуг, що не лише регламентує взаємодію між сторонами, а й є підставою для порушення дисциплінарного провадження у разі, якщо адвокат надає послуги неналежної якості, що не

відповідають вимогам чинного законодавства та міжнародним стандартам. Попри невпинне зростання ролі правозахисних неурядових організацій у сучасному суспільстві, їхні повноваження у сфері надання правничих послуг залишаються обмеженими і, здебільшого, зводяться до проведення інформаційних і просвітницьких заходів, а також до надання консультацій щодо вирішення правових питань.

16. Українські науковці вже тривалий час детально аналізують питання захисту прав і законних інтересів неповнолітніх підозрюваних й обвинувачених. Водночас, сучасна криміногенна ситуація свідчить про зростання кількості злочинів, жертвами яких стають саме діти, особливо у справах, пов'язаних із насильством, а тому актуалізоване завдання щодо впровадження ефективних механізмів захисту та реалізації найкращих інтересів неповнолітніх потерпілих, що дозволить мінімізувати психологічні наслідки злочину, запобігти ретравматизації й забезпечити ресоціалізацію дитини.

17. На підставі аналізу законодавчих норм, які визначають засади забезпечення прав дітей, а також положень міжнародних стандартів «дружнього до дитини правосуддя», встановлено, що ключовим інструментом реалізації процесуального інтересу неповнолітнього потерпілого є принцип компетентного юридичного представництва. Цей підхід є цілком здійсненим у межах чинного Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». У зв'язку з цим, особливої уваги набуває питання повноцінної реалізації права дитини на професійного захисника, оскільки інтереси дитини не завжди збігаються з інтересами її батьків чи інших законних представників, які, до того ж, можуть не володіти необхідними знаннями для захисту її прав.

18. Обгрунтовано позицію, згідно з якою ані органи обвинувачення, ані суд не мають процесуальної компетенції для самостійного забезпечення реалізації процесуального інтересу неповнолітнього потерпілого – цю функцію має здійснювати виключно його представник. У зв'язку з цим роль адвоката на етапі досудового розслідування слід розглядати не як формальну, а як активну і відповідальну. Аргументовано, що адвокат, який представляє неповнолітнього потерпілого, повинен: 1) роз'яснювати права доступною для дитини мовою з урахуванням її віку та особистісних особливостей; 2) підготовлювати неповнолітнього до слідчих (розшукових) дій, забезпечуючи психологічний комфорт та запобігаючи повторній травматизації; 3) складати необхідні процесуальні документи (клопотання, скарги, цивільні позови, угоди про примирення тощо); 4) налагоджувати комунікацію з експертами і фахівцями у сфері дитячої психології; 5) визначати доцільну тактику процесуальних дій відповідно до принципів потерпілоорієнтованого підходу.

Акцентовано на важливості проявлення ініціативності адвоката у забезпеченні прав дитини, із дотриманням процесуальних стандартів, які гарантують захист найкращих інтересів неповнолітнього.

19. В аспекті вирішення питання про призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи відносно неповнолітнього потерпілого, запропоновано застосовувати критерій «достовірних відомостей та очевидних підстав», що унеможливить зайве втручання у його психоемоційний стан, попередить вторинну травматизацію особи.

Наголошено, що неповнолітні мають гарантоване законом право на отримання правничої допомоги, яка включає, зокрема, представництво їхніх інтересів у судових інстанціях, державних органах, органах місцевого самоврядування та перед третіми особами. У цьому контексті законний представник неповнолітнього потерпілого має право самостійно обирати форму такої правничої допомоги – або звернутися до системи безоплатної вторинної правової допомоги, зокрема, до відповідного регіонального центру, або укласти договір із приватним адвокатом, адвокатським бюро чи об'єднанням, досвід і кваліфікація якого відповідають очікуванням представника.

20. Установлено, що законний представник володіє похідною правосуб'єктністю, тобто реалізує лише ті права, що надані дитині, і не може перевищувати меж, встановлених законом. Проте навіть ті права, які гарантовані національним законодавством та міжнародними договорами, часто залишаються декларативними через відсутність ефективних механізмів їх реалізації на практиці.

21. З'ясовано, що правова природа відносин, пов'язаних із представництвом юридичних осіб у кримінальному процесі, визначається обсягом повноважень представника, які, своєю чергою, залежать від його процесуального статусу. Дослідження показали, що відповідно до норм кримінального процесуального законодавства, представник наділяється певними правами й обов'язками, які він реалізує від імені юридичної особи з метою захисту її інтересів.

Визначено, що центральним елементом представницької функції є діяльність представника, яка полягає у вжитті процесуальних заходів, спрямованих на забезпечення та захист прав і законних інтересів юридичної особи у перебігу кримінального провадження. Окрім того, завдання представника полягає у відновленні майнових прав та інтересів організації, що були порушені внаслідок вчинення злочину.

22. Установлено, що до сфери процесуальної активності представника юридичної особи належить, зокрема, ініціювання розгляду справи шляхом подання відповідної заяви про скоєння кримінального правопорушення, а також передавання документів, які підтверджують його повноваження діяти від імені юридичної особи. У подальшому представник бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та

інших процесуальних заходів, пов'язаних із забезпеченням правової позиції організації в рамках кримінального провадження.

Запропоновано розглядати представництво інтересів юридичної особи, яка постраждала внаслідок кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, як форму процесуальної активності суб'єкта, уповноваженого законом і належним чином документально підтвердженого. Ця особа виконує функцію захисту прав і забезпечення виконання обов'язків юридичної особи в межах кримінального провадження. Уточнено, що діяльність такого представника є процесуально тотожною тій, що передбачена для потерпілого, оскільки він реалізує аналогічний спектр прав: має право подавати клопотання та скарги, надавати докази, брати участь у проведенні слідчих (розшукових) і процесуальних дій, знайомитися з матеріалами справи та отримувати копії рішень і документів.

23. Констатовано, що для здійснення представництва юридичної особи у кримінальному провадженні повинні одночасно бути дотримані дві умови. По-перше, має бути наявним сам факт вчинення щодо неї кримінального правопорушення, у результаті якого було заподіяно майнову чи моральну шкоду. По-друге, необхідна наявність відповідного підтвердження у вигляді документу, що передбачений частиною третьою статті 58 КПК України, яким конкретній особі надано повноваження здійснювати дії від імені юридичної особи з метою захисту її прав та інтересів.

Проведений аналіз частини першої статті 303 КПК України дозволив дійти висновку про нечіткість формулювання, яке міститься в пункті 1 цієї статті, а саме щодо можливості оскарження бездіяльності з боку слідчого, дізнавача чи прокурора, яка виражається у невиконанні ними інших процесуальних дій у строки, встановлені кримінальним процесуальним законом. Підкреслено, що таке формулювання суперечить логіці та відкриває простір для довільного або розширеного тлумачення, що в свою чергу спричиняє формування непослідовної судової практики.

24. На підставі вивчення слідчої та судової практики встановлено, що поширеними помилками представників юридичних осіб, постраждалих від кримінального правопорушення, є, зокрема, ненадання належних документів, які підтверджують їхні повноваження на участь у провадженні, а також спроби оскаржити дії сторони обвинувачення, які згідно із законом не підлягають оскарженню. Подібні недоліки у правозастосуванні допускають як адвокати, так і представники, які є штатними працівниками чи керівниками юридичної особи.

25. Запропоновано внести зміни до положень чинного КПК України, зокрема:

– закріпити у ч. 1 ст. 3 КПК України поняття законних представників такого змісту: *«законний представник – батько, мати, вітчим, мачуха, усиновлювачі малолітніх і неповнолітніх дітей, опікуни та піклувальники, а за їх відсутності – інші*

повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний»;

- доповнити чинний КПК України статтею 58-1 «Повноваження адвоката-представника потерпілого» такого змісту:

«1. У кримінальному провадженні представник потерпілого користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, а також професійними правами, гарантованими йому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», за винятком передбаченого п. 6 ч. 1 ст. 56 КПК України».

2. Адвокат, який є представником потерпілого зобов'язаний неухильно виконувати обов'язки, що покладаються на потерпілого, інтереси якого він представляє та інші обов'язки, передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правилами адвокатської етики.

3. За неналежне виконання своїх професійних обов'язків представник потерпілого несе дисциплінарну відповідальність у порядку, передбаченому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також підлягає юридичній відповідальності відповідно до закону»;

– закріпити у ч. 3 ст. 59 КПК України право потерпілого на отримання пам'ятки потерпілого та пам'ятки законного представника потерпілого, що має супроводжуватися роз'ясненням його прав та обов'язків як самому неповнолітньому, так і його законному представнику, з урахуванням положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 року) та протоколів до неї;

– доповнити ст. 227 КПК України положенням щодо недопущення повторної віктимізації дитини, зокрема шляхом погодження слідчим, дізнавачем або прокурором із законним представником і психологом питання про участь неповнолітнього потерпілого у тій чи іншій процесуальній дії;

– розширити у ст. 303 КПК України перелік процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів досудового розслідування, які можуть бути оскаржені як потерпілим, так і його представником чи законним представником.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографія:

1. Ємець І. О. Концептуальні засади представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: теорія та практика: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Г. О. Спіциної. Харків: ТОВ «Майдан», 2025. 420 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Iemets I. O. Representation of the Victim as Implementation of the Principle of Competitiveness in Criminal Proceedings. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2023. № 8 (2). P. 65–72. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.8.2023.03>.

3. Ємець І. О. Принципи представництва потерпілого у кримінальному провадженні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2 (105). С. 138–148. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.2.13>.

4. Ємець І. О. Участь законного представника неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні. *Соціологія права*. 2024. Вип. 1-2 (46–47). С. 27–31. DOI: <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2024-1-2.5>.

5. Ємець І. О. Адвокатські розслідування: можливості та особливості використання зібраних представником потерпілого матеріалів у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. № 2 (106). Ч. 1. С. 155–167. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.1.155-167>.

6. Spitsyna H., Iemets I. Protecting The Rights Of War Crimes Victims: Determining Ways To Prevent Their Secondary Victimization. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2024. № 1 (9). P. 84–92. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.9.2024.04>.

7. Ємець І. О. Становлення та сутність інтересів представництва у кримінальному процесі. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2024. Вип. 3 (36). С. 184–197. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.3.2024.12>.

8. Ємець І. О. Міжнародно-правові стандарти представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 304–313. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.21>.

9. Ємець І. О. Процесуальний статус адвоката-представника потерпілого в кримінальному провадженні: перспективи вдосконалення. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. № 3 (107). С. 80–88. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.107.3.80-88>.

10. Ємець І. О. Реалізація обов'язку доказування потерпілим і його представником у кримінальному провадженні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 3 (106). С. 171–182. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.3.14>.

11. Ємець І. О. Інститут представництва потерпілого у кримінальному процесі: особливості становлення та історичного розвитку. *Соціологія права*. 2024. Вип. 3-4 (48-49). С. 47–52. DOI: <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2024-3-4.8>.

12. Ємець І. О. Надання правозахисними неурядовими організаціями правничих послуг населенню: форми та межі компетенції. *Адміністративне право і процес*. 2024. № 3. С. 5–20. DOI: <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2024.3.01>

13. Ємець І. О. Участь представника неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні: процесуальні та криміналістичні аспекти. *Право і безпека*. 2024. № 4 (95). С. 20–31. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.4.02>.

14. Ємець І. О. Представництво інтересів недієздатного чи обмежено дієздатного потерпілого у кримінальному провадженні. *Архів кримінології та судових наук*. 2024. № 2 (10). С. 146–152. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.10.2024.12>.

15. Ємець І. О. Роль і місце представника потерпілого у встановленні майнової шкоди та збитків, завданих йому кримінальним правопорушенням. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 3 (33). С. 276–283. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.24>.

16. Ємець І. О. Представництво потерпілої юридичної особи, якій завдано шкоду кримінальним правопорушенням, на стадії досудового розслідування. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4 (107). С. 164–174. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.4.15>.

17. Ємець І. О. Підхід, орієнтований на потерпілого: окремі кроки на шляху запровадження під час розслідування насильницьких злочинів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. № 4 (108). С. 55–64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.108.4.55-64>.

18. Ємець І. О. Підхід, орієнтований на потерпілого в діяльності представника (правові, організаційно-тактичні та психологічні засади). *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 2. С. 149–156. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2024.2.15>.

19. Ємець І. О. Зміст представництва інтересів юридичної особи, яка є потерпілою у кримінальному провадженні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2025. № 1 (108). Ч. 1. С. 285–294. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.1.23>.

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих наукометричними базами даних Scopus та/або Web of Science:

20. Kolomoitsev M., Tiulieniev S., Perepelytsia S., Popov V., Iemets I. The defense attorney in Ukraine: challenges and opportunities in the framework of international standards. *Amazonia Investiga*. 2024. № 13 (77). P. 135–144. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.77.05.10>.

21. Iemets I., Tiulieniev S., Perepelytsia S., Popov V., Kolomoitsev M. Justice for victims: a comparative analysis of victim representation in Ukraine and international standards. *Amazonia Investiga*. 2024. № 13 (78). P. 134–144. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.78.06.12>.

22. Makarova O., Kolomoitsev M., Iemets I., Yatsenko I. Shinkarenko I. Legal principles of using special medical and psychiatric knowledge in criminal proceedings: Ukrainian context and international standards. *Wiadomosci Lekarskie*. 2025. № 78 (2). P. 435–441. DOI: <https://doi.org/10.36740/WLek/197137>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

23. Ємець І. О. Доказування у кримінальному провадженні потерпілим і його представником обставин, покладених в основу цивільного позову. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: матеріали міжкафедрального круглого столу (в авторській редакції)* (м. Кривий Ріг, 20 вересня 2024 року). Кривий Ріг: КННІ ДонДУВС, 2024. С. 138–141.

24. Ємець І. О. Роль адвоката-представника потерпілого у доказуванні об'єктивної сторони торгівлі людьми. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 08 листопада 2024 року) / упор. Р. М. Андрусин. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 76–80.

25. Ємець І. О. Взаємодія представника потерпілого з носіями спеціальних знань у процесі збирання доказів на стадії досудового розслідування. *Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 05 грудня 2024 року). Київ: Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, 2024. С. 134–136.

26. Ємець І. О. Актуальні напрями вдосконалення діяльності щодо представництва інтересів потерпілих у кримінальному провадженні. *Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні: сучасні виклики: III Всеукраїнська наукова конференція* (м. Одеса, 18 грудня 2024 року). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 162–164.

АНОТАЦІЯ

Ємець І. О. Концептуальні засади представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, Харків, 2025.

У дисертації вперше проведено комплексне дослідження концептуальних основ представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні, їх теоретичних і праксеологічних засад. Розкрито особливості генези інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному процесі України, з'ясовано сутність і наукову розробленість проблематики інституту представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні. З'ясовано, що у разі залучення адвоката до захисту інтересів потерпілої особи, він набуває окремого процесуального статусу, який, однак, не є чітко визначеним у чинному кримінальному процесуальному законодавстві. Обґрунтовано, що адвокат-представник потерпілого повинен бути активним учасником процесу доказування, зокрема в частині встановлення обставин, які підлягають доказуванню за ініціативою потерпілої сторони. Розкрито особливості процесуальної діяльності представника потерпілого на етапах досудового розслідування та під час судового розгляду. Підкреслено значення представництва під час реалізації потерпілим права на відшкодування шкоди, у тому числі у разі необхідності складання цивільного позову, а також в умовах особливих правових режимів – зокрема, під час воєнного стану та у справах про торгівлю людьми. Наголошено, що постраждалі у таких провадженнях є особливо вразливими особами, і саме тому потребують не лише захисту, а й активного супроводу у межах всього кримінального провадження, включно з етапом доказування ключових обставин справи.

На підставі аналізу законодавчих норм, які визначають засади забезпечення прав дітей, а також положень міжнародних стандартів «дружнього до дитини правосуддя», встановлено, що ключовим інструментом реалізації процесуального інтересу неповнолітнього потерпілого є принцип компетентного юридичного представництва. Установлено, що законний представник володіє похідною правосуб'єктністю, тобто реалізує лише ті права, що надані дитині, і не може перевищувати меж, встановлених законом.

Визначено, що центральним елементом представницької функції у захисті інтересів юридичної особи є діяльність представника. Розкрито предмет сфери процесуальної активності представника юридичної особи. На підставі вивчення слідчої та судової практики встановлено поширені помилки, які допускають представники юридичних осіб, постраждалих від кримінального правопорушення. Сформульовано ряд пропозицій щодо внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: кримінальне провадження, потерпілий, інститут представництва, представник потерпілого, законний представник, адвокат, статус, засада, досудове розслідування, судовий розгляд, представник юридичної особи.

SUMMARY

Iemets I. O. Conceptual Principles for Representing Victim Interests in Criminal Proceedings. – Qualifying scientific work on manuscript.

The thesis for a doctor's degree by the specialty 12.00.09 «Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Expertise; Operative and Search Activity». – National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, Kharkiv, 2025.

This dissertation is the first to conduct a comprehensive study of the conceptual foundations of representing the interests of the victim in criminal proceedings, including their theoretical and practical bases. It reveals the features of the origins of the institution of victim representation in Ukraine's criminal process, clarifies the essence and scientific development of issues related to this institution. It finds that when a lawyer is involved in protecting the victim's interests, they acquire a unique procedural status, which, however, is not clearly defined in current criminal procedural law. It argues that a lawyer-representative of the victim must actively participate in the proof process, particularly in establishing circumstances that the injured party initiates to be proved. The features of the procedural activities of the victim's representative during pre-trial investigation and trial stages are examined. The importance of representation in exercising the victim's right to compensation, including when filing a civil lawsuit and under special legal regimes - such as during martial law or cases of human trafficking – is highlighted. It emphasizes that victims in such proceedings are especially vulnerable, thus requiring not only protection but also active support throughout the entire criminal process, including during the phase of proving key case facts.

Analyzing legislative norms related to children's rights and international standards of "child-friendly justice" establishes that the primary tool for ensuring the procedural interests of a minor victim is the principle of competent legal representation. It is established that a legal representative has a derivative legal personality, meaning they exercise only those rights granted to the child and cannot exceed legally set limits.

It is determined that the core element of the representative's role in protecting the interests of a legal entity is their activities. The scope of the procedural role of a legal entity's representative is clarified. Based on an analysis of investigative and judicial practices, common mistakes made by representatives of legal entities affected by criminal offenses are identified. Finally, several proposals for amending current criminal procedural legislation are formulated.

Keywords: criminal proceedings, victim, institution of representation, victim's representative, legal representative, lawyer, legal status, basis, pre-trial investigation, trial, representative of a legal entity.

Підписано до друку 11.08.2025 р. Формат 60x90¹/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman
Умов. друк. арк. 2,1. Обл.-вид. арк. 2,6.
Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач: ФОП Панов А. М.
Свідоцтво серії ДК № 4847 від 06.02.2015 р.
м. Харків, вул. Жон Мироносиць, 10, оф. 6,
тел.: +38(057)714-06-74, +38(050)976-32-87,
copy@vlavke.com